

ÖTLETTÁR

A tanítási módszerek és a munkaformák

A tankönyvcsalád elsősorban a feladatmegoldásból kiinduló felfedeztető, a szemléltetésre alapozott, valamint a kooperatív tanulásra épülő tanítási módszereket alkalmazza. A kooperatív tanulás technikáinak elsajátítását segíti a tankönyv *Játéktár* című fejezete. Célszerű a különféle technikák alkalmazását fokozatosan bevezetni. Ha az osztálynak kevés a tapasztalata a kooperatív tanulásról, akkor érdemes az egyéni munkával kezdeni, majd a páros munkára épülő gyakorlatokkal folytatni, ezután rátérni a csoportos technikákra. Javasoljuk, hogy a gyakorlatok menetének elsajátítását a pedagógus is segítse táblai vázlattal. Ebben a főbb tanulói tevékenységeket és az időkeretet szükséges megadni. A fegyelem megtartásában segít, ha a csoportokban feladatmestert választanak. A feladatmester dolga irányítani a munkát, segíteni, hogy minden csoporttag elvégezze a feladatot, a megadott időkerettel megfelelően éljenek.

Minden kooperatív tanulási formát párhuzamosan folyó tanulói kommunikáció kísér, ezt érdemes figyelembe venni. Ám a nagyobb munkazajjal járó feladatmegoldásnak nagyobb a nyeresége is, hiszen a tevékenység- és diákkommunikáció-központú tanulási módszerek alkalmazása eredményesebb tanulást ígér. További nyereségük a páros és csoportos munkaformák alkalmazásának, hogy több tanuló jut megszólalási lehetőséghez, csökken az órán a tanári kommunikáció aránya, és nő a tanulói kommunikáció, a tanulói megszólalások száma.

Javasoljuk tanítási módszerként a tanulói kiselőadás fokozatos bevezetését is. Érdemes az 5. osztályban egy-két perces kiselőadásokkal kezdeni, és igen hasznos megtanítani a diákokat a tanulói kiselőadás értékelésére is.

Ajánlott irodalom

- Antalné Szabó Ágnes 2003. *Az anyanyelvi nevelés új stratégiái*. Magyar Nyelvőr 4: 407–427.
- Bárdossy Ildikó–Dudás Margit–Pethőné Nagy Csilla–Priskinné Rizner Erika 2002. *A kritikai gondolkodás fejlesztése*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs–Budapest
- Kagan, Spencer 2001. *Kooperatív tanulás*. Önkonet Kft., Budapest
- Roeders, Paul–Gefferth Éva 2007. *A hatékony tanulás titka*. Trefort Kiadó, Budapest
- www.anyanyelv-pedagogia.hu

A beszédfejlesztésről

A *Beszéd és írás* című anyanyelvi nevelési program minden évfolyamon tartalmaz beszédfejlesztő gyakorlatokat. Fontos minden tananyagnál figyelmet fordítani a hangos olvasás és a spontán beszéd fejlesztésére, a hangképzésre, a szövegfonetikai eszközök megfelelő alkalmazására és a helyes légzési technikák elsajátítására. Érdemes megtanítani a tanulókat a felolvasás és a kommunikációs gyakorlatok értékelésére.

A szövegek kiejtésének a jelölésére a következő hagyományos kiejtési jeleket alkalmazzuk:

- a) főhangsúly: =
- b) szakaszhangsúlyok
  - I. gyenge szakaszhangsúly: ...
  - II. közepes erejű szakaszhangsúly: —
  - III. emelt erejű szakaszhangsúly: ≡
  - rövid szünet: ;
  - közepes időtartamú szünet: |
  - hosszabb szünet: ||
  - kapcsolás: $\cup \cap$
  - kapcsolva tagolás: $\uparrow$

A kiejtés tanításához a következő gyakorlási módokat javasoljuk. Ez a sorrend egyben a gyakorlás fokozatait is jelenti.

Légzőgyakorlatok:

- ◆ egyszerű légzési gyakorlatok: fokozatosan növeljük a kilégzés időtartamát;
- ◆ összetett légzési gyakorlatok: egy-egy hang, hangkapcsolat ejtése kilégzéskor;

- ◆ szöveges légzési gyakorlatok: hosszabb szövegek, mondókák, versek mondása egy levegővel, illetve a megfelelő helyen pótlevegő vétele.

Artikulációs gyakorlatok:

- ◆ a magánhangzók és a mássalhangzók ejtése;
- ◆ időtartam-gyakorlatok;
- ◆ hangtörvényekkel kapcsolatos szósorok tiszta ejtésének gyakorlása;
- ◆ nyelvtörők, mondókák.

A szövegfonetikai eszközök alkalmazásának gyakorlása:

- ◆ a hangerő, hangmagasság, hangsín, tempó változtatásának gyakorlása;
- ◆ a hangsúlyozás gyakorlása;
- ◆ összetett kiejtési gyakorlatok.

Ajánlott irodalom

Gósy Mária 2004. *Fonetika, a beszéd tudománya*. Osiris Kiadó, Budapest

Gósy Mária 2005. *Pszicholingvisztika*. Osiris Kiadó, Budapest

Gósy Mária–Imre Angéla 2007. *Beszédpercepció fejlesztő modulok*. Nikol, Budapest

Montágh Imre 1999. *Tiszta beszéd*. Budapest

Montágh Imre 2008. *Mondd ki szépen*. Holnap Kiadó, Budapest

Montágh Imre–Montághné Riener Nelli–Vinczéné Bíró Etelka 2002. *Gyakori beszédhibák a gyermekkorban*. Holnap Kiadó, Budapest (Több kiadásban.)

Subosits István 2002. „Szép szónak nem szegik szárnyát”. *A helyes beszéd*. Logopédia Kiadó, Budapest

A mese dramatizálása

A drámajáték mint tantervi követelmény minden évfolyamon szerepel. Ennek egyik formája a mesedramatizálás. Az 5. osztályos tankönyv tartalmaz egy dramatizálásra alkalmas szöveget, Lázár Ervin *A fájós fogú oroszlán* című meséjének dramatizált változatát. A dramatikus játék feldolgozását minden esetben kommunikációs képességet fejlesztő egyéb gyakorlattípusokkal szükséges megvalósítani. A mesedramatizálás szokásos lépései:

A drámajáték előkészítése:

- ◆ önismereti gyakorlatok;
- ◆ beszéd- és mozgáskészséget fejlesztő kommunikációs gyakorlatok.

A mese szövegének feldolgozása:

- ◆ szövegfeldolgozó gyakorlatok (bemutató olvasás, néma olvasás, felolvasás, a szövegértést ellenőrző gyakorlatok, szerepek szerinti hangos olvasás);
- ◆ a cselekmény, a helyszínek és a szereplők megnevezése, emlékezetbe vésése;
- ◆ a jellemek, a beszédstílus megfigyelése, tudatosítása.

A játék gyakorlása:

- ◆ a cselekmény megelevenítése némajátékkal;
- ◆ szerepválasztás;
- ◆ a szövegek egyéni és páros megtanulása;
- ◆ a szövegmondás önálló és csoportos gyakorlása;
- ◆ a mozgásnak és a nem nyelvi jelek alkalmazásának önálló és csoportos gyakorlása.

Bemutató előadás.

A cselekmény megjegyzését segíti a történet önálló elmondása időrendben, az eseménymozzanatok sorrendbe állítása a táblán, a helyszínek pontos megnevezése és a táblán rajzokkal történő megjelenítése. Az egyes helyszíneket jelképező egyszerű háttereket és az egyszerű jelmezeket a technika- és a rajzórakon is elkészíthetik a tanulók csoportmunkában. A Lázár Ervin-meséhez egyszerű díszletnek fatuskókat javasolunk. A fogorvosi széket pedig leguggoló, letérdepelő gyerekek is megformálhatják.

A gyerekek képességeit és a fejlesztési célokat is figyelembe véve történjék a szerepválasztás. Egy-egy szerepet több gyermek is kaphat, így nem rekesztünk ki senkit a játékból. Aki nem szeretne szerepelni, más feladatra is vállalkozhat, és így is részese lesz a játéknak. Ezek a feladatok a következők lehetnek: segédrendező, sűgő, ügyelő, kellékes, díszlettartó stb. A szöveg megtanulását kis lépésekben javasoljuk. A szövegtanulást hangos szövegmondással és páros tanulással segíthetjük.

A mese bemutatása nem jelent színpadi előadást. Olyan egyszerű, szerepek szerinti játékot javasolunk, amely a gyermekeknek élményt jelent. A játékkedvet és a teljesítményt azonban fokozza, ha a bemutatóra vendégeket, például más osztálybeli gyerekeket és szülőket is meghívunk. Az ilyen típusú előadás sikeréhez a tanórák után szervezett rendszeres gyakorlások is szükségesek.

A mese dramatizálását projektmunkában is megszervezhetjük, ehhez részletes útmutatót ad a tanári kézikönyv következő fejezete.

Ajánlott irodalom

Bolton, G. 1993. *A tanítási dráma elmélete*. Marczibányi Téri Művelődési Központ, Budapest

Debreczeni Tibor 1994. *Drámapedagógiai órák alsóban, felsőben és főiskolán*.

- MDPT. Kecskeméti Tanítóképző Főiskola kiadványa
- Debreczeni Tibor 1994. *Kreatív játékok*. Budapest
- Drámajátékok. In: 8. ötletposta. <http://magyartanar.mnyt.hu/upld/otletposta8.pdf>
- Gabnai Katalin 2008. *Drámajátékok. Bevezetés a drámapedagógiába*. Helikon Kiadó, Budapest
- Kaposi László 1994. *Játékkönyv*. Magyar Drámapedagógia Társaság, Budapest
- Kaposi László (szerk.) 1995. *Drámapedagógiai olvasókönyv*. Magyar Drámapedagógiai Társaság – Marczibányi Téri Művelődési Központ, Budapest
- Neelands, J. 1994. *Dráma a tanítás szolgálatában*. Magyar Drámapedagógiai Társaság – Marczibányi Téri Művelődési Központ, Budapest
- Sallai Éva–N. Szabó Sándor–Unger Pálma 1996. *A mondókától a drámáig, avagy a dramatizálástól a dráma színpadi megjelenéséig*. Pécs
- Szauder Erik (szerk.) 1994. *Dráma, oktatás, nevelés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Tolnai Mária 1994. *Dráma és nevelés*. Korona Kiadó, Budapest
- <http://dramapedagogia.lap.hu>
- www.drama.hu

A fogalmazástanításról

A szóbeli és az írásbeli kommunikációs ismeretek tanítása, valamint a kommunikációs képesség fejlesztése minden évfolyam tananyagában kiemelt szerepet kap. Mind a szóbeli, mind az írásbeli kommunikációs témakörökhöz tartoznak olyan általános ismeretek, amelyek a különböző szövegtípusok megértésére és alkotására vonatkoznak.

A tankönyvcsalád a fogalmazástanításban komplex módon épít az eredményközpontú és a folyamatközpontú fogalmazástanítás elveire és technikáira. Kisebb részben javasoljuk az eredményközpontú fogalmazástanítást, nagyobb részben a folyamat alapú fogalmazástanítás elveit és gyakorlattípusait alkalmazni. Csak a szövegtípusok sajátosságait bemutató gyakorlatokban van helyük a mintakövető szövegalkotási gyakorlatoknak. A szövegtípusok tanításának hagyományos munkamenete:

- ◆ az adott szövegtípust bemutató mintaszöveg tanulmányozása, elemzése;
- ◆ a szövegtípusra jellemző általános sajátosságok feltárása és megfogalmazása;
- ◆ részfeladatok a szövegtípus alkotásával kapcsolatban (például szógyűjtés, egyes szövegrészletek átalakítása, kiegészítése, a szöveg egyes részeinek önálló megfogalmazása, vázlat készítése stb.);
- ◆ egy teljes szöveg megalkotása az adott szövegtípusra.

A folyamat alapú fogalmazástanításhoz fontos megismerniük, átélniük a diákoknak az írás, a szövegalkotás szakaszait, lépéseit, ezek a következők:

- ◆ a téma meghatározása, választása,
- ◆ a téma körülhatárolása,
- ◆ ötletgyűjtés,
- ◆ „gyors írás”,
- ◆ válogatás és kihagyás,
- ◆ az ötletek rendezése,
- ◆ (a stílus/forma/műfaj jellemzőinek felelevenítése)
- ◆ a szöveg megtervezése, vázlatírás,
- ◆ megbeszélés, mások véleményének meghallgatása,
- ◆ változat(ok) készítése,
- ◆ a változat(ok) értékelése, javítása,
- ◆ a végső változat elkészítése,
- ◆ bemutatás (páros, csoportos, osztályszintű, tágabb környezetben).

A folyamat-központúság mint fogalmazástanítási alapelv tehát egyrészt az előbb leírt tanulási-tanítási menetet jelenti, vagyis azt, hogy a tanulók megismerik, átélik és megtanulják az írás folyamatát, a fogalmazások készítésének egyes állomásait és ezek szerepét. A folyamat-központúság másrészt a pedagógus megváltozott szerepére, arra az értékelési attitűdre és módszerre utal, amely szerint a gyermekek készülő fogalmazását nem azért olvassa el a pedagógus, hogy osztályozza, értékelje őket, hanem elsősorban azért, hogy egyéni támogatást adjon a diákoknak ahhoz, hogyan folytassák a munkát, hogyan dolgozzanak tovább a szövegen. Egy-egy tanulónak érdemes többször is visszaadni a fogalmazását egyénre szabott segítő megjegyzésekkel, konkrét tanácsokkal kísérve. Ilyenkor nem javasoljuk a fogalmazások jeggyel történő értékelését. Fontos, hogy a tanulók megismerjék a hibalehetőségeket és ezek elnevezéseit, hiszen ezek segítenek megérteni a pedagógusok segítő instrukcióit.

Más országokban hagyománya van annak, hogy egy-egy tanuló külön mappában, idegen szóval portfólióban gyűjti össze a fogalmazás egyes állomásainak dokumentumait, például az összegyűjtött anyagot, a vázlatokat, az első piszkozatot, a további szövegváltozatokat, a végső szövegváltozatot. A fogalmazástanítás akkor eredményes, ha a gyerekek az írást mint az önkifejezés, a kommunikáció egyik eszközét élik meg és alkalmazzák. E cél elérését segíti, ha a fogalmazási gyakorlatok élményközpontúak, a fogalmazásokhoz kapcsolódó körülmények és témák életszerűek; a pedagógus mindent megtesz azért, hogy a gyermekek jól sikerült fogalmazásaikat, szövegrészleteiket az osztálytársaknak és azon túl, az osztálytermen kívül is bemutathassák.